

z notranjo ljubeznijo, a z nestanovitno voljo in po vnanjih dogodkih oslabljeno močjo. «Pevci» so izhajali l. 1906./1907. v «Delu»; Stanković jih je prekinil zaradi tega, ker se je bil sprl z redakcijo. Poslej jih je nekajkrat skušal nadaljevati, toda dovršil jih ni nikdar več. Prav za prav je nedovršena tudi «Nečista krv», dasi se to ne opazi zlahka. Vse delo tega pisatelja, ki je imel med Srbi največ originalnosti in talenta, je nekak torzo, ki je na nekaterih mestih mojstrsko izoblikovan, na drugih pa nas skoraj žali s sirovim, neobdelanim kamenjem in s skicami, ki so ostale zgolj zasnove samoniklega duha, mukoma iščočega adekvatnih form svojemu notranjemu zapletenemu doživljanju. Stankovičeva duševna drama nam ostaja še preveč zagrnjena, da bi jo mogli doumeti.

Knjiga «Pod okupacijom» je vzbudila v beograjski javnosti največ hrupa in težkih napadov na pisatelja, ki se ne more več braniti. Tu so natisnjeni rokopisi iz njegove zapuščine in ponatisnjeni listki, ki jih je objavil med svetovno vojno v «Beogradskih Novinah», listu, ki ga je izdajala avstrijska okupacijska oblast. Stanković se je l. 1919. bavil z mislijo, da bi bil sam izdal spomine na okupacijo. Tudi tega načrta ni uresničil in dve leti po smrti so ti spisi, ki ne presegajo beograjskega ambienta, povzročili pri prizadetih osehah popolno revizijo mnenj o Stankoviću. Knjiga je mučna obsodba nekaterih beograjskih družabnih plasti in uglednih oseb, eden izmed dokumentov vojne psihologije. Ko bo bolj raziskano notranje življenje Borisava Stankovića, ko bo njegov človeški karakter očiščen osebnih predsodkov in anekdotične navlake, bo tudi jasnejše, koliko iskrenosti in človeške toplote je v teh zagrenelih zapiskih pisatelja, ki se je moral pod sovražno okupacijo v najtemnejših dneh svoje domovine boriti za vsakdanji kruh in gledati moralne drame svojih rojakov. Tudi ti spomini kažejo, da so pritekli iz peresa, ki ga je vodil težak, mračen duh. Stilistično so precej površni, ponekod neizdelani in tudi vsebinsko nedovršeni. Gradivo, ki je zaostalo v rokopisih ali je bilo natisnjeno v čisto posebnih razmerah, pod nenormalnim pritiskom časa in okolja. Urednikove opazke na koncu povedo le najnujnejše, imenski register in Stankovičeva slika iz l. 1916. pa tudi na zunaj ločita to knjigo od prejšnjih zvezkov.

Vzlic vsej tehnični in redakcionalni nepopolnosti je izdaja zbranih spisov Borisava Stankovića dogodek na srbskem knjižnem trgu, kjer so izdaje zbranih spisov domačih pisateljev redke pojav. Najnovejša «Biblioteka savremenih jugoslavenskih pisaca» si je zastavila baš v tej smeri lep program. Veselilo nas bo, če bo znatneje prekosila primitivno izdajo Stankovičevih zbranih spisov.

B. Borko.

K R O N I K A

Dve zanimivi kolaboraciji. V svetu literarne duhovne tvorbe srečujemo često enotna dela, podpisana od dveh avtorjev, ki jima brez njiju izpovedi nikakor ni mogoče določiti, kako sta kot poedinca sodelovala pri zasnovi in nastanku umetnine.

Francosko slovstvo preteklega stoletja nam je dalo lep zgled stvariteljskega sodelovanja v dveh znamenitih realistik, v bratih Julesu in Edmondu de Goncourt. V kolaboraciji sta napisala najprej več knjig o francoski družbi za revolucije, o ženi v 18. stoletju in o intimnih portretih iz iste dobe, o Mariji Antoineti, ljubicah Ludvika XV. in pa več študij o upodabljajoči

umetnosti svoje domovine in daljne Japonske. Nato sta izdala celo vrsto vplivnih romanov, tako roman Renée Mauperin (ki ga imamo tudi v slovenščini), Germinie Lacerteux, Manette Salomon, Soeur Philomène in druge. Nihče ni mogel najti ključa za razrešitev skrivnosti njiju sodelovanja.

Po smrti mlajšega Julesa (1850—1870) je Edmond (1822—1896), ustanovitelj Akademije Goncourtov, za več let utihnil in nato v romanu «Frères Zemganno», v katerem ganljivo naturalistično opisuje dva ciganska cirkuška brata, Giannia in Nella, umetnika na trapecu, razkril misterij sodelovanja s pokojnim Julesom. «Gianni (starejši brat) donnait une large part à la réflexion et à l'action de la cervelle ... Nello (mlajši brat) était l'arrangeur, le trouveur de jolis détails, le pareur, le fioritureur de ce qu'inventait de faisable son frère ...»

Pred nedavnim pa je zadivilo vse poznavalce francoske literature odkritje slovstvenika Huberta Dhumeza, ki je najprej v predgovoru h knjigi «La veine d'argile» pisatelja Paula Arènea (1928) in pozneje v nekih člankih razodel in s citati iz korespondence dokazal in podprl, da znamenita zbirka «Lettres de mon moulin» ni samo delo Alphonsea Daudeta, ampak da je po večini nastala iz kolaboracije — z zgoraj omenjenim Paulom Arèneom.

«Pisma iz mojega mlina» (Slovenci jih imamo v večinoma šepavih prevodih, raztresena po vseh naših dnevnikih), te drobne literarne umetnine iz čudežne Provanse, torej niso samo delo Daudetovo, pod čigar naslovom so se razširila po vsem svetu in v vse jezike, ampak tudi delo Paula Arènea, malo znanega francoskega pokrajinskega pisatelja-Provansalca (1845—1896), ki je sam napisal še mnogo novel, zgodb in črtic, tako povesti Jean des Figues, La Chèvre d'or, Dommine, La Gueuse parfumée in več drobnih zbirk, katere vse profesor Fortunat Strowski označuje za «vrais chefs-d'oeuvres pour la limpidité gracieuse du récit, la fraîcheur de l'émotion et la grâce du style».

Oba pisatelja, Daudet in Arène, sta si bila prijatelja. Spoznala sta se že leta 1865. in sta ostala v tesnih odnošajih prav do Arèneove smrti (Daudet je umrl eno leto pozneje). Sodelovati sta pričela leta 1866. (18. avgusta tega leta je v časopisu Événement izšlo prvo «pismo iz mojega mlina»), podpisovala sta se: Marie—Gaston, psevdonim je vzet iz Balzaca. Pisma so izhajala tri leta, v neenakih presledkih. Počenši s šestim, je Daudet signiral sam, s polnim imenom, pozneje je vse črtice sprejel v definitivno edicijo svojih del, tudi prvih pet.

Oče Tartarina je sicer že v članku «Histoire de mes livres» zapisal, da je imel sodelavca «qui, tout jeune, venait de débiter à l'Odéon par un petit acte étincelant d'esprit», toda doslej se ta izjava nikomur ni zdela kaj važna.

Tudi Paul Arène omenja v časopisu Gil Blas (decembra 1885.): Ker je treba v našem stoletju, ki tako vneto išče točnih dokumentov, povsod postaviti piko na i in govoriti v številkah, pribijmo enkrat za vselej, da potem ne bomo več izgubljali besed, da je približno polovica 25 novel ohranjenih v končni izdaji, najino skupno delo ob isti mizi... Vsak zase sva tehtala stavek, preden sva ga izročila papirju... (navajam po Nouv. litt., 20. oktobra 1928.).

Omenjeni Dhumez je svoje odkritje o tej zanimivi kolaboraciji podprl tudi z nekaterimi citati iz Daudetovih poznejših pisem Arèneu. Za znane črtice L'Arlésienne, La Chèvre de M. Séguin in Nostalgies de Caserne je sodelovanje dokazano. Ostale bodo oddelili filologi s primerjanjem sloga.

Pavel Karlin.

Urednikov «imprimatur» dne 16. julija 1929.